

NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU
FILOZOFSKOG FAKULTETA
UNIVERZITETA U BEOGRADU

Odlukom Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu od 26.12.2019. godine, izabrani smo u Komisiju za ocenu i odbranu doktorske disertacije pod naslovom „Doktrina prirodnog prava u klasičnoj ugovornoj teoriji“ kandidata Ivana Matića. Na osnovu uvida u rad kandidata, čast nam je da Nastavno-naučnom veću podnesemo sledeći izveštaj:

REFERAT O ZAVRŠENOJ DOKTORSKOJ DISERTACIJI „DOKTRINA
PRIRODNOG PRAVA U KLASIČNOJ UGOVORNOJ TEORIJI“ KANDIDATA
IVANA MATIĆA

1. Osnovni podaci o kandidatu i disertaciji

Ivan Matić je rođen 1982. godine. Osnovne studije je završio na Odeljenju za filozofiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu prvi u generaciji, u periodu od oktobra 2009. do Septembra 2013. godine sa prosečnom ocenom 9,00, odbranivši diplomski rad na temu „Opšta volja“ sa ocenom 10. Master studije je upisao na istom fakultetu oktobra 2013. godine i završio oktobra 2014. godine sa prosečnom ocenom 10,00, odbranivši master rad na temu „Društvena disharmonija kao temelj republikanizma u teoriji Nikola Makijavelija“. Doktorske studije je upisao na odeljenju za filozofiju Februara 2016. godine.

Ivan Matić je objavio sledeće naučne radove:

“Opšta volja i teorema porote” (2014) Theoria, Srpsko filozofsko društvo, Institut za filozofiju Odeljenja za filozofiju, Vol. 57, br. 2, str.73-86; kao najbolji studentski stručni rad iz oblasti društveno-humanističkih nauka rad je nagrađen od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije;

“Social Discord as the Foundation of Republicanism in Machiavelli’s Thought” (2014) Filozofija i društvo, Institut za filozofiju i društvenu teoriju, Vol. 25, br. 4, str. 123-145;

“The Concept of Mixed Government in Classical and Early Modern Republicanism” (2016) Belgrade Philosophical Annual, Srpsko filozofsko društvo, Institut za filozofiju Odeljenja za filozofiju, Vol. 29, str. 179-197;

“Epistemički proceduralizam kao model deliberativne demokratije” (2017) Srpska politička misao, Institut za političke studije, Vol. 55, br. 1, str. 321-338;

“The Right to be Wrong: Theoretical and Practical Aspects of Freedom of Speech in Public Discourse” (2019) objavljen u tematskom zborniku međunarodnog značaja „Discourse and Politics“ u izdanju Instituta za političke studije, str. 123-147;

Doktorska disertacija “Doktrina prirodnog prava u klasičnoj ugovornoj teoriji” sastoji se iz Uvoda, pet poglavlja i Zaključka. Na kraju se nalazi spisak korišćene literature. Disertacija je strukturirana tako što je prvih sedam stranica posvećeno Uvodu, a ostali delovi raspoređeni su i naslovljeni na sledeći način: 1) „Teorijski okvir“ (str. 8-21), 2) „Društveni ugovor“ (str. 22-35), 3) „Doktrina prirodnog prava“ (str. 36-85), 4) „Kritika prirodnog prava“ (str. 86-115), 5) „Praktična istorija prirodnog prava“ (str. 116-132), 6) „Zaključak“ (133-137); sva poglavlja su podeljena na više manjih odeljaka, a spisak relevantne literature pod naslovom „Literatura“ izložen je od 138. do 142. stranice.

2. Predmet i cilj disertacije

Osnovni predmet istraživanja ove disertacije je pojam prirodnog prava u teorijama društvenog ugovora u radovima Tomasa Hobsa, Džona Loka i Žan-Žak Rusoa. Njen cilj je da u najširem, filozofskom smislu, obrazloži i odbrani originalno značenje doktrine prirodnog prava u delima ovih velikana političke i filozofske misli.

U radu se polazi od pretpostavke da su prava načela na osnovu kojih se određuje način na koji apstraktni i konkretni predmeti i dobra pripadaju delatnim subjektima—ljudskim osobama. U tom smislu, a u kontekstu filozofije politike, nastala su dva objašnjenja geneze ovih načela. Prema prvom objašnjenju, ova načela su posledica društvenih normi, bilo u obliku običaja, bilo, zakona. Prema ovom shvatanju, apsurdno je govoriti o postojanju takvih načela izvan društvenog konteksta (na primer, pravo glasa, ili pravo na zdravstvenu zaštitu). Međutim, prema Matićevom mišljenju, postoje prava (na primer, pravo na život, ili pravo na slobodu) čija se geneza ne može izvesti na ovaj način što nas upućuje na jedno drugo stanovište o poreklu prava. Prema ovom drugom shvatanju, ljudi kao racionalna bića imaju određena prava van organizovane zajednice i nezavisno od nje. Izvorište prava u ovom drugom smislu je priroda. Dakle, objašnjenje geneze prava može se u osnovi svesti na jedan od dva izvora: državu ili prirodu. U disertaciji se proučava ovo drugo objašnjenje sa ciljem da se izvede jedna sekularna i koherentna interpretacija “prirodnosti” prirodnih prava u delima pomenutih filozofa i to na osnovi njihove ugovorne teorije. Po mišljenju Matića, ovo je neophodno jer jedna koherentna i sekularna interpretacija doktrine prirodnih prava može da prevaziđe probleme koji nastaju kada se temelj prirodnih prava zasniva na teološkim i metafizičkim pretpostavkama jer ovakve pretpostavke izmiču dokazima i empirijskoj potvrdi. Doktorand Matić teži tome da pokaže da je moguće opovrgnuti gotovo sve kritike protiv ove doktrine i odbraniti prirodno pravo kao optimalan kriterijum legitimiteta države. Sa tim ciljem, Matić nastoji da preformuliše doktrinu prirodnih prava u delima pomenutih filozofa tako da ona postane imuna od kritike liberalne (Bentam), konzervativne (Žozef de Mestr, Edmund Berk), deskriptivno/normativne (Dejvid Hjum) i pozitivističke provenijencije (Imanuel Kant). Konačno, Matić smatra da će u analizi nekih najznačajnijih istorijsko-pravnih dokumenata (na primer engleska Povelja prava) modernih zapadnih građanskih država

moći da pokaže kako ta dokumenta istovremeno predstavljaju i izraz jedne sekularne shvaćene klasične doktrine prirodnih prava onako kako je on interpretira.

3. Osnovne hipoteze

Osnovna hipoteza ovog rada je da je distinkcija između državnih i prirodnih prava opravdana, iz čega sledi da određena prava postoje nezavisno od organizovanih društava, te da njihov izvor nadilazi državnu zajednicu i kauzalno joj prethodi. Matić smatra da se ova distinkcija može pronaći i u delima trojice vodećih mislilaca klasične teorije društvenog ugovora (Hobs, Lok, Ruso) s tim što se interpretacija njihovih doktrina može sagledavati u smislu da oni podržavaju stanovišta koja su kompatibilna i međusobno dopunjujuća i koja se odnose na jedan isti fenomen. Ova hipoteza je na prvi pogled iznenađujuća jer mnoge prihvaćene interpretacije ovih klasičnih autora po ovom pitanju govore o suprotstavljenim shvatanjima.

Centralna nit koja, prema Matiću, povezuje shvatanja sva tri klasika je pravni status međuljudskih odnosa u prirodnom stanju, ili, preciznije, njegov nedostatak (str.14). Odnosno, prema Matiću, klasični teoretičari društvenog ugovora potpuno su saglasni u pogledu suštine prirodnog stanja – da ga karakteriše nedostatak zajednički prepoznate vlasti, a samim tim i prava državne provenijencije, jer, ukoliko ne postoji autoritet ili vlast koji bi uspostavili zakone prema kojima se određuje šta kome pripada, onda se uopšte ne može govoriti o bilo kakvom pravu. Ipak, prema Matićevom tumačenju klasičnih autora, u prirodnom stanju koji prethodi nastanku države, postoje izvesna prirodna prava a to su: a) “pravo na sve stvari” zarad održanja života (odnosno, pravo na arbitrarnu upotrebu sile uključujući i ugrožavanje života drugog), i b) osnovna prava ljudi (str. 40). Sledeći Hobsa, Matić smatra da se prvo pravo temelji na egzistencijalnim interesima individue koja se bori za opstanak u nepovoljnim okolnostima prirodnog stanja u odsustvu organizovanog društva i države („Prirodno pravo (*jus naturale*) je sloboda koju svaki čovek ima da prema svojoj volji koristi svoju moć za očuvanje sopstvenog života”). Prilikom tvorbe države društvenim ugovorom ono se u potpunosti predaje vlasti čime se simultano određuje i suverenost države kao državno sticanje prava na arbitrarnu upotrebu sile (ili, monopol na upotrebu sile). S druge strane, osnovna prava ljudi, se nikako ne mogu u potpunosti predati državi, već se društvenim ugovorom u ograničenom smislu samo prenose na nju u skladu sa prirodnim zakonom koji određuje meru njihove zaštićenosti; njihova suština se ogleda u atributima prirodnosti, neotuđivosti, negativnosti i individualnosti. Ova prava – prava na život, slobodu i imovinu su, kao i pravo na sve, prirodna, međutim, za razliku od prava na sve, njihovo napuštanje ne samo da nije postavljeno kao nužan uslov sklapanja društvenog ugovora, već se njihovo zadržavanje od strane pojedinaca potpisnika društvenog ugovora smatra jednim od osnovnih kriterijuma legitimiteta. Na primer, u ustavno ograničenoj vlasti nastaloj društvenim ugovorom, osnovna prava su balans u ograničenju arbitarnosti suverene vlasti kao monopola na upotrebu sile. Kao i pravo na sve stvari, i osnovna prava su direktno povezana sa osnovnim egzistencijalnim interesima: životom i sredstvima njegovog održanja i u tome se, kao kod prava na sve stvari, takođe ogleda i njihova prirodnost. Ali postoji i krucijalna razlika između ova dva prava: pravo na sve dopušta mogućnost arbitrarne upotrebe sile u zaštiti života dok se ostvarenje osnovnih prava

vezuje za inteligibilna nastojanja da se održi i usavrši život na jedan struktuisan način koji podrazumeva opstanak svih članova društva. Dok se prirodno pravo na sve tiče zaštite od ljudi u prirodnom stanju, osnovna prirodna prava se tiču zaštite od države, a ne od ljudi, s tim što se uvid u tu činjenicu vidi opet iz perspektive prirodnog stanja. Dakle, sekularna interpretacija doktrine prirodnog prava koju uvodi Matić kaže da prirodnost prirodnih prava nastaje iz okolnosti stanja u odsustvu vlasti i zakona. Veza između okolnosti prirodnog stanja i svih prirodnih prava je kauzalna. Prema Matićevom mišljenju, određeno normativno stanje može nastati iz empirijskih okolnosti nevezano za ljudsku volju. Dokaz za navedene hipoteze Matić izvodi na sledeći način.

4. Kratak opis sadržaja disertacije

U uvodnom delu rada prvo se jasno postavlja cilj istraživanja i iznose hipoteze u sažetoj formi, a dat je i pregled sadržaja poglavlja i određene osnovne metode koje će biti korišćene u daljem radu. Započinje se kratkim tematskim pregledom samog pojma prirodnog prava i njegove razlike u odnosu na državno pravo. Nakon toga se definišu predmet, cilj i metode koje će biti primenjene. Na kraju, uvodni deo je zaokružen sažetim pregledom istorijskih okolnosti koje su relevantne za razumevanje razvoja ideja koje se tumače.

Prvo poglavlje pod naslovom „Teorijski okvir“ predstavlja ujedno i prvu tematsku celinu i ima za cilj da obrazloži osnovna pitanja vezana, kako direktno za prirodno pravo, tako i za ideje koje mu prethode i uslovljavaju ga. Prvo je ukratko predstavljen jaz između teorije društvenog ugovora i njenog religijskog takmaca – doktrine svetog prava kraljeva (The Divine Right of Kings). Demonstrirano je kako ova dva pristupa objašnjenju nastanka države i njene suverenosti pristupaju iz potpuno različitih smerova, pri čemu se jedan zasniva na normativno-empirijskom pristupu, dok se drugi temelji na teološkoj dogmi i teži da istorijske činjenice uskladi sa njom. Sledeća tema koja je obrađena je pojam prirodnog stanja koji ključan kod sve trojice klasičnih autora. Posebno se analizira kontroverzno pitanje odnosa prirodnog i ratnog stanja. Posle obrade ove teme razmatraju su osnovne karakteristike klasične teorije društvenog ugovora. Nakon analize prirodnog stanja i društvenog ugovora, ove pojmove Matić smešta u teorije Hobsa, Loka i Rusoa, sa osnovnim ciljem da se utvrde njihove suštinske sličnosti i razlike. Na kraju se razmatra pitanje odnosa između prirodnog prava i prirodnog zakona, posebno u teoriji Tomasa Hobsa, koji mu posvećuje najveću pažnju.

Drugo poglavlje pod naslovom „Društveni ugovor“ posvećeno je samom aktu stvaranja države. Matić tačno primećuje da su različita shvatanja prirodnog stanja kod klasika implicirala različite uslove sklapanja društvenog ugovora. Hobs ove uslove ograničava na većinsko glasanje pri stupanju u zajednicu, dok Lok i Ruso postavljaju znatno oštiji kriterijum jednoglasnosti. Uprkos ovim nesuglasticama, prema doktorandu Matiću, zajednički momenat neophodnosti sklapanja društvenog ugovora u cilju dugoročnog očuvanja i prosperiteta čovečanstva ostaje ključan.

Pored samog procesa stvaranja države, ovde je posebna pažnja posvećena elementu koji je suštinski važan za temu ove disertacije a to je akt prenošenja prava. U ovom pogledu je detaljno razmotreno kako prava, koja su pre nastanka države neuređena i individualna,

stiču kolektivni i hijerarhijski karakter njenim stvaranjem. Posebno su analizirane i najkontroverznije instance prenošenja prava, a to su, rat, osvajanje i ropstvo

Treće poglavlje po redosledu našeg prikaza nosi naslov „Doktrina prirodnog prava“. Ovde je obrađena glavna tematska celina i u sebi sadrži centralni argument disertacije. Budući da će o ovom poglavlju i njegovom centralnom argumentu biti više reči u petom delu ovog našeg izveštaja, ovde ćemo samo navesti glavne teme koje se u pododdeljcima obrađuju, a to su geneza prirodnih prava, ustanovljenje distinkcije između prirodnih, osnovnih i ljudskih prava kao i hijerarhija osnovnih prava i njihova suštinska svojstva.

Četvrto poglavlje pod naslovom „Kritika prirodnog prava“ posvećena je detaljnom razmatranju različitih kritika prirodnog prava i odbrani ove doktrine na osnovu analize predstavljene u ranijim poglavljima. Prva kritika koja se uzima u obzir je popularna, van-akademska amoralistička kritika koja je, usled svođenja prava na puku silu, nazvana “trasimahovskom” kritikom. Njeno teorijsko unapređenje kulminira u pozitivističkoj kritici kritici, za čijeg je predstavnika izabran filozof koji je i sam bio teoretičar društvenog ugovora, ali, istovremeno, prema Matićevom shvatanju, i rani oponent elemenata doktrine prirodnog prava – Imanuel Kant.

Sledeće dva odeljka su posvećena kritikama koje se protive doktrini prirodnog prava na osnovu njenih navodnih praktičnih efekata. Bentamova liberalna i Mestrova i Berkova konzervativna kritika se, tako, protive prirodnom pravu pre svega zbog nasilja koje je obeležilo Francusku revoluciju. Ovde razumevanje distinkcija između različitih svojstava osnovnih prava poprima poseban značaj, zato što liberalna kritika poriče neotuđivost osnovnih prava, dok konzervativna poriče njihovu negativnost.

Naposletku, Matić pokušava da odgovori na kritiku doktrine prirodnog prava od strane Dejvida Hjuma. Hjumovu kritiku naziva deskriptivno/normativna kritika i smatra da predstavlja najveći izazov za prirodno pravnu teoriju. Matić smatra da deskriptivno/normativno stanovište omašuje jer implicitno brka svojstva prirodnosti i neotuđivosti prirodnih prava.

U petom poglavlju pod naslovom „Praktična istorija prirodnog prava“ prikazuju se brojne veze između doktrine prirodnog prava i velikih istorijskih pravno-političkih dokumenata koja je ona velikim delom inspirisala. Predmet analize su ovde Engleska povelja o pravima, Američka deklaracija o nezavisnosti i povelja o pravima, odnosno, prvih deset ustavnih amandmana, kao i Francuska deklaracija o pravima čoveka i građanina. Kroz razmatranje ovih dokumenata, akcenat je stavljen, kako na istorijske izvore koji demonstriraju njihovu povezanost sa delima teoretičara društvenog ugovora, tako i na brojnim sličnostima kod kojih se direktan uticaj ne može eksplicitno utvrditi, ali u kojima su paralele vrlo jake.

U zaključku se potom sumiraju rezultati čitavog istraživanja. Ovde se ističu najvažniji teorijski elementi vezani za doktrinu prirodnog prava – njen nastanak, utemeljenje, razvoj i kritike, sa osvrtom na njen praktični izraz i primenu. Obrazlaže se kako je ispunjen osnovni cilj disertacije i kako su prirodna, odnosno osnovna prava odbranjena kao nužan kriterijum legitimiteta bilo kog poretka.

5. Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Glavni delovi argumentacije Ivana Matića nalaze se u 3. poglavlju pod naslovom „Doktrina prirodnog prava“ pa ćemo se u ovom odeljku Izveštaja, a kasnije i vrednosnoj oceni, najviše usredsrediti na te delove.

Oslanjajući se delom na empirijski model nastanka prirodnih prava profesora Džona Haznasa (John Hasnas) sa Džordžtaun Univerziteta u SAD, a delom na normativnu interpretaciju Lokovog shvatanja prirodnog stanja profesora Džona Simonsa (John Simmons) sa Univerziteta Virdžinije takođe u SAD, uz određenu inovativnu tekstualnu egzegezu nekih delova najvažnijih dela Hobsa, Loka i Rusoa, doktorand Matić kauzalni i normativni potencijal prirodnog stanja stapa u svoje sekularno utemeljenje doktrine prirodnog prava kod ovih klasika. Naime, prema interpretaciji Matića, Haznas primećuje da u situacijama kada nema zajednički prepoznatog izvora autoriteta kome se mogu obratiti za rešavanje svojih različitih problema koji nastaju u društvu, ljudi prilikom rešavanja ovih problema spontano sami stupaju u odnose koji se vremenom razvijaju u trajne institucije (str.49). U tom smislu prirodna prava su samo ustaljeni odnosi između ljudi koji su nastali kao rešenja određenih krupnih problema u društvu i služe kao principi daljnje izgradnje pozitivnih pravnih regula u društvu. U tom smislu prema Haznasu možemo govoriti o “empirijskim” prirodnim pravima što bi bilo i nekakvo sekularno objašnjenje njihovog utemeljenja. Prema Matiću, ovakvom sekularanom objašnjenju ipak izmiče normativnost prirodnih prava izraženoj u stavovima da su prava “ograničavajuća moralna ovlašćenja” koja “proizlaze iz moralnih principa” i koja su “inherentna ljudima” što i sam Haznas prihvata kao uobičajeno određenje prirodnih prava, a ovaj nesklad između uobičajenog značenja i svoje kauzalne teorije i sam Hanzas, prema Matiću, uočava.

Ovaj problem Matić pokušava da rezreši na sledeći način. Matić u radovima klasičnih filozofa ne vidi nikakvo shvatanje prirodnih prava kao moralnih ovlašćenja koja su inherentna ljudima u prirodnom stanju ili pak kao prava koja su kao takva proizvod ljudske namere ili volje. Ona su naprosto jedna samorazumljiva teza da ljudi u prirodnom stanju teže svom održanju i to im daje pravo da imaju slobodu kao pravo na sve ono što im služi za održanje života (uključujući i pravo na ugrožavanje života drugih). Normativna snaga prirodnih prava nastaje tek aktom društvenog ugovora preko koga se apsolutna suverenost novonastale države u arbitrarnoj primeni sile (civilizovan oblik produžetka prava na sve) ograničava onim što Matić naziva osnovnim pravima (pravo na život, slobodu i imovinu) koja ljudi, kao prirodna prava, ali samo u jednom veoma ograničenom smislu, takođe prenose na vlast. Naime, u svom funkcionisanju, vlast mora da se trajno uzdrži od narušavanja ovih osnovnih prava jer je njihovo postojanje vezano za postojanje dobara nužnih za održanje života svih pojedinaca. Ovakvu interpretaciju sekularnog utemeljenja doktrine prirodnog prava preko teorije o društvenom ugovoru Matić pronalazi kod sve trojica pomenutih klasičnih autora. Prirodnost, neutuđivost, negativnost i individualnost su atributi osnovnih prava kao prirodnih prava (str. 73). Prirodnost znači da, za razliku od državnih prava, osnovna prava prethode državi, koja ne samo da im nije temelj, već za njih često predstavlja prepreku. Neutuđivost znači da njihovo prekoračenje od strane vlasti ne može biti opravdano ni pod kojim uslovom. Negativnost znači da ono što je njima garantovano ne podrazumeva da država to dobro

podanicima treba da pruži, već da ne sme da im ga oduzme. Konačno, individualnost osnovnih prava se odnosi na njihov domen i znači da ona isključivo važe za ljude kao pojedince, a ne za grupe.

Ono na čemu Matić posebno insistira je da postoji jasna distinkcija između prava na sve i osnovnih prava. Mada su oba prava prirodna po svom poreklu, samo osnovna prava imaju tu moć ograničavanja vlasti jer su vezana za postojanje dobara bez čijeg konzumiranja nije moguće održati smislen ljudski život u jednom elementarnom obliku. U tom smislu pravo na sve je otuđivo i društvenim ugovorom prerasta u državni monopol na upotrebu sile, dok pravo na život, slobodu i imovinu predstavljaju osnov za kontrolu države na jedan celishodan i civilizovan način i u tom smislu su ona neotuđiva prirodna prava pojedinaca.

6. Ocena i zaključak

Na osnovu uvida u odobrenu prijavu rada, možemo konstatovati da je disertacija doktoranda Ivana Matića u potpunosti u skladu s njom, odnosno, da kritički obrađuje glavni predmet disertacije i da dokazuje hipoteze i predviđanja koji su u prijavi navedeni i obrazloženi. Naime, Matićevi zaključci jesu u skladu sa idejom prirodnog prava izraženu u jednoj minimalnoj, odnosno, najmanje spornoj formulaciji da je prirodno pravo suma principa praktičnih razloga u postupanju kada na civilizovan način treba postići i održati društvena stanja koja su intrinzično poželjna imajući u vidu elementarne uslove opstanka čovečanstva u najširem smislu. To znači da, pod normalnim okolnostima, postoji dobar razlog da se pretpostavi da ljudi imaju pravo na slobodu, imovinu i održanje života, jer su to jedini načini da se postignu intrinzična dobra kao što su, recimo, održanje života, skladni društveni odnosi, elementarno blagostanje. Dakle, prirodna prava nisu puka projekcija verovanja pojedinaca, već standardi koje je neophodno ispuniti za postizanje poželjnih dobara kojima svako teži ukoliko je racionalan i želi da održi svoj život u jednom elementarnom obliku. Tim standardima mora da se povinuje i država kao operativni model za najcelishodnije društveno postizanje intrinzičnih dobara i u tom smislu su ta prava prirodna i neotuđiva i predstavljaju granicu valjanosti njenog funkcionisanja.

U tom smislu doktorska disertacija Ivana Matića predstavlja dobro zaokruženu celinu u odbrani doktrine prirodnog prava. Rad je zasnovan na relevantnoj filozofskoj i naučnoj literaturi i direktno može da se uključi u savremene akademske rasprave o problemu autentičnog tumačenja problema prirodnih prava u oblasti političke filozofije. U tom smislu smatramo da je kandidat na koherentan i relevantan način organizovao svoju osnovnu argumentaciju.

Ističemo takođe da ostvareni rezultati ove doktorske disertacije imaju svoj značaj s obzirom na to da u našoj sredini nedostaju naučni radovi u vezi sa osmišljavanjem teze o postojanju prirodnih prava i to posebno onih koji ispituju vezu između normativnih i empirijskih istraživanja. U tom pogledu važan naučni doprinos disertacije se ogleda u tome što će u našoj akademskoj i naučnoj sredini nesumnjivo doprineti daljem unapređenju diskusije u vezi sa značenjem „prirodnosti“ prirodnih prava u pogledu

određenja kriterijuma za demakraciju istorijsko-empirijskih od apstraktno metafizičko-religioznih elemenata u relevantnom pojmovnom sadržaju.

Što se kritičkih zapažanja tiče, možda je glavni nedostatak rada u tome što se doktorand skoro u potpunosti oslanja na relevantnu literaturu iz ove oblasti na engleskom govornom području i to jednog njenog segmenta. Mada je upotreba te literature sasvim primerena jer je relevantna za donošenje ispravnih zaključaka o značaju ugovorne teorije za razumevanje ideje prirodnih prava, ipak, i u našoj akademskoj i naučnoj sredini, postoji određen broj radova koji se bave ovom problematikom i određivanje doktoranda prema ovim rezultatima bio bi dragocen za našu naučnu i akademsku javnost. Naravno, sva ova dodatna nastojanja mogu da se realizuju u budućem istraživačkim poduhvatima doktoranda u ovoj oblasti, jer sama disertacija predstavlja solidan temelj na kome se nastavak takvog istraživanja može sa uspehom obaviti.

Mogli bismo takođe primetiti da rad ne razmatra neka veoma bitna dostignuća i rasprave o teoriji prirodnog prava koja su prisutna u skorašnjim nastojanjima u toj oblasti, a koja su proizvod pravne i političke teorije i to na engleskom govornom području. Ovde pre svega mislimo na dela Džona Finisa (Matić ovog autora površno pominje u eksplikaciji Hjumove kritike prirodnog prava), Fulera, Raza, Dvorkna i ostalih najznačajnijih autora u ovoj oblasti i posebno bi bilo zanimljivo videti kako se zaključci Matića uklapaju u bar neke od ovih rasprava. Ovaj nedostatak znatno se uvećava činjenicom da relativno značajnu pažnju i prostor doktorand posvećuje jednom autoru, Amerikancu Lu Rolinsu, koji je napisao knjigu *Mit o prirodnim pravima*, čije je objavljivanje više jedan revijalan događaj na intelektualnoj sceni nego značajno akademsko dostignuće kao što je to, na primer, knjiga *Prirodni zakon i prirodna prava* profesora emeritusa Oksfordskog univerziteta Džona Finisa koja besumnje još uvek predstavlja epohalnu kritiku pravnog pozitivizma.

U odeljcima gde prikazuje Kantovu kritiku doktrine prirodnog prava, Matić Kantu dodeljuje status pravnog pozitiviste što nam se čini da je samo delimično tačno u onoj meri u kojoj Kant negira da postoje prava u prirodnom stanju jer nema autoriteta koji ih garantuje, t.j., da se ona ustanovljuju tek uspostavljanjem suverene vlasti preko društvenog ugovora. Ipak, mnoge interpretacije Kantove pravne i političke filozofije Kanta vide i kao zastupnika prirodno pravne teorije i zbog toga u klasifikovanju Kantovog stanovišta treba biti veoma oprezan. Na primer, sam Kant bi rekao da uzurpacija nečije imovine predstavlja narušavanje dostojanstva ličnosti jer takvo postupanje ne bi bilo u skladu sa kategoričkim imperativom jer bi narušavalo principe nužnim za održanjem „carstva ciljeva“, a to je, kao što znamo, po Kantu, jedini moralno poželjan, a pritom praktično izvodiv oblik političke zajednice. Treba uočiti da su, prema Kantovom shvatanju, ti principi kao i sam kategorički imperativ po svom važenju univerzalni predmet znanja i da oni često mogu biti u koliziji sa sistemom pozitivnog prava.

U odeljcima gde prikazuje Hjumovu kritiku doktrine prirodnog prava, Matić smatra da se Hjumova „giljotina“ ne može odnositi na shvatanje osnovnih prava kod klasika onako kako ih Matić vidi jer njihovo svojstvo neotuđivosti ne sledi iz svojstva prirodnosti pa se tako onda i ono što iziskuju osnovna prava ne izvodi iz njihove prirodnosti čime bi se izbegla kritika da se iz činjeničkog iskaza izvodi jedan normativni zaključak. Ostaje ipak

nejasno do kraja kako se Hjumova kritika izbegava ako smatramo da neotuđivost prava sledi iz činjenice da su ta prava u stvari standardi koje moramo poštovati da bi se održao život.

Takođe, u radu postoji nekoliko naglašenih i lapidarno izrečenih teza koje kasnije nisu do kraja obrazložene mada su teorijski sasvim sporne kao, na primer, teza izrečena na samom početku Uvoda da pitanje o poreklu prava ontološki prethodi svim drugim filozofskim pitanjima. Razumevajući mogućnost njihove retoričke upotrebe, ovi propusti se lako mogu otkloniti u budućim istraživačkim nastojanjima doktoranda u ovoj oblasti.

Na osnovu svega rečenog, komisija je saglasna da doktorska disertacija Ivana Matića pod naslovom „Doktrina prirodnog prava u klasičnoj ugovornoj teoriji” ispunjava sve standarde koje jedna disertacija treba da zadovolji i da predstavlja originalno naučno delo, te zato predlažemo Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu da joj svojom odlukom odobri izlazak na njenu usmenu odbranu.

U Beogradu, 08.01.2020.

Članovi komisije:

Prof. dr Milorad Stupar, mentor, redovni profesor Univerziteta u Beogradu, Filozofski fakultet

Prof. dr Ivan Mladenović, vanredni profesor Univerziteta u Beogradu, Filozofski fakultet

Doc. dr Ivana Janković, docent Univerziteta u Beogradu, Filozofski fakultet
